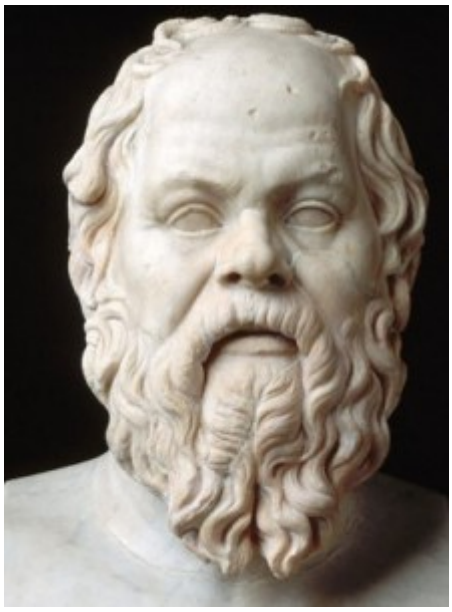
του **Ηρακλή Κακαβάνη***

Δικιά σας η πατρίδα,
μα τίποτα δικό σας…

«Η Αληθινή απολογία του Σωκράτη» είναι ένα μνημείο της σύγχρονης πεζογραφίας μας, όπου αποτυπώνεται η δημιουργική αφομοίωση του μαρξισμού και της επαναστατικής προοπτικής και ξεδιπλώνεται σε όλη της την έκταση η βαρναλική σάτιρα. Στο στόχαστρό του η κυρίαρχη ιδεολογία, όπως αυτή εκφράζεται στην πολιτική, στην κοινωνία, στη θρησκεία και στη φιλοσοφία. Μια ανελέητη σάτιρα – κριτική του αστικού καθεστώς, των κούφιων αξιών, θεσμών και νόμων.

Ο Βάρναλης, καλός γνώστης της αρχαίας ελληνικής ιστορίας, χρησιμοποιεί το Σωκράτη και την Αθηναϊκή Δημοκρατία για να δείξει τη σαπίλα της ταξικής κοινωνίας και να προβάλει την επαναστατική προοπτική. «(…) ο Βάρναλης βρήκε έναν καλλιτεχνικό τρόπο, για να δείξει πόσο διαφορετικός είναι ο κόσμος, που θέλει να φτιάξει ο κομμουνιστής, από τον αστικό κόσμο της κοινωνικής εκμετάλλευσης. Αξιοποιώντας τη μαρξιστική αρχή περί ανατροπής – και όχι της απλής διόρθωσης του κόσμου – του άρεσε να «συνομιλεί» με παλαιότερα κείμενα» .

Στη δική του εκδοχή της απολογίας, ένας διαφορετικός από τον αρχαίο φιλόσοφο Σωκράτης βρίσκεται αντιμέτωπος με την αλήθεια. Δεν απολογείται. Κατηγορεί.

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΣ

Ο πλατωνικός Σωκράτης πιστεύει ότι είναι αθώος, όπως αθώοι είναι και οι δικαστές. Ούτε οι νόμοι φταίνε, ούτε η Δικαιοσύνη των οποίων το κύρος είναι αναμφισβήτητα. Ο Πλάτωνας υψώνει σε παράδειγμα τον Σωκράτη για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισε το θάνατο: Έδειξε σεβασμό προς τη δικαιοσύνη και συνέπεια προς τη συνείδησή του.

«Ο πλατωνικός Σωκράτης, σκεφτόμουνα, να έχει πεποίθηση πως είναι αθώος. Μα και για τους δικαστές του, που τόνε θανατώσανε άδικα, έχει την ιδέα πως είναι κι αυτοί... αθώοι. Δε φταίνε οι νόμοι, δε φταίει η δικαιοσύνη. αυτωνών η αξία, το κύρος κι η δύναμη είναι παντού και πάντα η ίδια, είναι απόλυτη! Δε φταίνε κι οι άνθρωποι. Φταίει η ‘’περασμένη’’ σκέψη τους. Γι’ αυτήν ο Σωκράτης έχει όλη τη φιλοσοφική του συγκατάβαση. ‘’Ουδείς κακός’’. Αν ξέρανε οι δικαστές του κι οι συκοφάντες του πως τον αδικούνε, δε θα τον αδικούσανε. Γι’ αυτό απολογιέται με τόσην αξιοπρέπεια, με τόση γαλήνη. Όλο λοιπόν το ζήτημα γι’ αυτόν είναι όχι να σώσει τη ζωή του, μα να σώσει τις ιδέες του, την υπερβατική τους αλήθεια, το κύρος της εξουσίας των απάνου στον κόσμο και στο χρόνο.

Φαντάζεται πως έπεσε θύμα της άγνοιας των ανθρώπων. Λίγο ακόμα και θα έλεγε ‘’πάτερ, άφες αυτοίς. ου γρα οίδασι τι ποιούσι’’ (...)» .

Ο ΒΑΡΝΑΛΙΚΟΣ

Ο Βάρναλης ανατρέπει αυτή την εικόνα και μας δείχνει τον Σωκράτη να συνειδητοποιεί την ταξική φύση του δικαίου. Σε αντίθεση με τον πλατωνικό Σωκράτη ,που αγνοεί την αιτία της καταδίκης του, ο βαρναλικός ξέρει ότι αυτή είναι αποτέλεσμα της πολιτικής σκοπιμότητας, ότι η Δικαιοσύνη είναι όργανο ταξικής βίας και εκμετάλλευσης, όπως οι θεοί, η ιδεολογία και η φιλοσοφία.

Δεν παραποιείται ο ιστορικός Σωκράτης. «Τη σκέψη του και τη δράση του την άφησα, όπως τις θέλησε ο Ξενοφώντας και ο Πλάτωνας. Τον έκανα μονάχα να αλλάξει στα τελευταία του. Να ξυπνήσει απότομα από το τράνταγμα της θανατικής του καταδίκης και να ιδεί ξαφνικά τον κόσμο ...ανάποδα. Όπως το έπαθε (κατά τα ιερά κείμενα) ο Σαύλος, όταν έγινε ...Παύλος. Με τη διαφορά, πως ο Σαύλος ‘’μετέπεσε’’ από τον παροξυσμό της μιανής μυστικοπάθειας στον παροξυσμό μια αλληνής. Ενώ ο Σωκράτης ο δικός μου ‘’έπεσε’’ απλούστατα από τα σύννεφα του ηθικού του απολυταρχισμού κάτου στο ...πεζοδρόμιο της πιο αμείλιχτης πραγματικότητας».

Ο Σωκράτης αφού έχει ακούσει την καταδίκη του απολογείται και κατηγορεί τους διεφθαρμένους εκπροσώπους της κοινωνίας αυτής, την τυφλή δικαιοσύνη της, τους άρχοντες που δυναστεύουν το λαό, τη θρησκοκαπηλία, την υποταγμένη διανόηση, αλλά και το λαό για την παθητικότητα και μοιρολατρία του, ενώ μόνο αυτός πρέπει και μπορεί να καθαρίσει όλη την «κόπρο του Αυγείου», για να γίνει πραγματικά δική του αυτή η πατρίδα, δικά του τα αγαθά που αυτός παράγει και «μαζεύονται σε λίγα χέρια», για να γίνουν «όλος ο εαυτός του κι η ψυχή του δικά του».

ΚΑΤ΄ ΕΠΙΦΑΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η Αθηναϊκή Δημοκρατία ήταν μια ταξική κοινωνία, μια κοινωνία πλούσιων και φτωχών, που στην ακμή της την εποχή του Περικλή ήταν μια ιμπεριαλιστική δύναμη. Αυτή η δημοκρατία μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο βρίσκεται σε παρακμή. «Ο Βάρναλης δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην παθογένεια της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, όχι τόσο γιατί ήθελε τάχα να αποδομήσει την εξιδανικευμένη εικόνα της αρχαίας Ελλάδας, αλλά γιατί ήθελε να καταγγείλει τη σύγχρονή του δημοκρατία, τη ‘’δημοκρατία του ιδιώνυμου’’ και των διαφόρων στρατιωτικών κινημάτων, που είχαν ευτελίσει την έννοια του πολίτη και διαφθείρει το δημόσιο βίο της χώρας προετοιμάζοντας τη διχτατορία της 4ης Αυγούστου. Ήθελε να σατιρίσει τη νεοελληνική αθλιότητα, να καυτηριάσει την Ελλάδα της αντίδρασης και την ιδεολογική αλλοτρίωση των μαζών, της ‘’κοινής γνώμης’’ του κοπαδιού, των ‘’προδομένων Ελλήνων’’ θυμάτων της κυρίαρχης ιδεολογίας. Για τον Βάρναλη η αρχαία δημοκρατία της παρακμής, όπως και η σύγχρονη αστική δημοκρατία, ήταν μια φενακισμένη δημοκρατία, μια κατ’ επίφαση δημοκρατία» .

Στα Φιλολογικά του απομνημονεύματα που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα «Ανεξάρτητος» ο Βάρναλης εξηγεί πώς «γεννήθηκε στο κεφάλι μου και με ποιο σκοπό γράφτηκε η ‘’Αληθινή απολογία του Σωκράτη». Είμαστε στα 1924, καλοκαίρι, στο Παρίσι όταν ο Βάρναλης στα πλαίσια της συντροφιάς διαβάζει Πλάτωνα («Φαίδωνα»), Αριστοφάνη και Ραμπελαί. Όταν

τον επόμενο χρόνο (1925) ξαναπήγε στο Παρίσι θέλησε να συνεχίσει με την «Απολογία του Σωκράτη».
«(…) σε μια βραδιά το χαρήκαμε όλο. Κι ύστερα; Ύστερα μου έγινε τρυπάνι στο κεφάλι. Έβαλα σε κίνηση όλον τον εσωτερικό μου κόσμο.

Τα ηχηρά γέλια και τα τσουχτερά φαρμάκια του Αριστοφάνη για την παλιά δημοκρατία, η ανοιχτόκαρδη σάτιρα του Ραμπελαί για τη γουρουνιά των καλογέρων, η ψηλή νότα της σωκρατικής σκέψης μπροστά στο άμαθο δικαστήριό του, οι κανονιές του παγκόσμιου πολέμου (…), ο κυνισμός των ιδεολόγων του πατριωτισμού (…), τα τύμπανα της προλεταριακής επανάστασης, που όλο και ζυγώνανε κοντύτερα (…)»

ΛΕΥΤΕΡΟΣΤΟΜΟ

Το έργο ολοκληρώθηκε και εκδόθηκε στα 1931. Ήρθε εκείνη τη στιγμή «σαν ένα είδος διαμαρτυρίας ενάντια στην τοτεσινή «δημοκρατία» του ιδιωνύμου, του Καλπακιού και των διαφόρων στρατιωτικών κινημάτων, που είχανε κατακουρελιάσει τις συνταγματικές ελευθερίες του πολίτη κι είχανε διαφθείρει ολάκερο το δημόσιο βίο της χώρας και προετοιμάσει τη διχτατορία της 4ης Αυγούστου. Η τυραννία αυτής της μαύρης εποχής κι αργότερα των δυο ξενικών κατοχών ίσαμε σήμερα, κάνουνε τη σάτιρα της “Απολογίας” τόσο επίκαιρη τώρα, όσο ήτανε και τον καιρό που γράφτηκε» .

Με αυτό το έργο συνεχίζει τις μεγάλες ποιητικές του συνθέσεις και πεζά κείμενα κοινωνικής κριτικής. «Το φως που καεί», «Ο λαός των Μουνούχων», «Ο Σολωμός χωρίς μεταφυσική», «Σκλάβοι πολιορκημένοι», «Η Αληθινή απολογία του Σωκράτη». Αυτό και «Το φως που καεί» χαρακτηρίστηκαν πορνογραφικά.

«Αν απαντώ στον κ. Δ[ελμούζο] το κάνω όχι γιατί με θύμωσε τάχα η γνώμη του, μα γιατί μου φαίνεται, πως κάνει ένα μεγάλο λάθος χαραχτηρίζοντας την “Απολογία του Σωκράτη” και το “Φως που καίει” για έργα πορνογραφικά. Τόσο μεγάλο λάθος, που μοιάζει για θεληματικό.

Φαντάζεται, πως τα έργα μου δεν τα διαβάζει κανείς και μπορεί να λέει γι’ αυτά στο πολύ κοινό ό,τι του κατέβει; Και να μη φοβάται μήπως τόνε πουν ψεύτη ή κακόπιστο; Πρώτα – πρώτα η “Απολογία του Σωκράτη” είναι μια σάτιρα του αστικού καθεστώτος, του

καθεστώτος δηλ. της πορνείας. Μπορεί να ‘ναι ίσως έργο λευτερόστομο. Μα τι διάβολο! Μήπως γράφουμε ad usum Delphini ή για γεροντοκόρες Εγγλέζες; Μα και πορνογραφικό έργο να ήτανε δε θα πει, πως γι’ αυτό δεν είναι καλλιτεχνικό, όπως μπορούσε να ‘ναι ιδεαλιστικό και σεμνό, και να ‘ναι βαναυσούργημα. Ο κ. Δ. αγνοεί ποιο είναι το κριτήριο των έργων της τέχνης, ωστόσο ανακατεύεται και σ’ αυτό, όπως και σε ό,τι άλλο δεν ξέρει λ.χ. την παιδαγωγική» .

Σε εποχές όπως η σημερινή, μιας φενακιασμένης δημοκρατίας με κυρίαρχο χαρακτηριστικό της την αλλοτριωμένη πολιτική και ιδεολογική συνείδηση, την «κοινή γνώμη του κοπαδιού» ο βαρναλικός Σωκράτης είναι το ξυπνητήρι της συνείδησης. Σε εμάς, τα θύματα της κρίσης και του μνημονίου, που θυσιάσαμε τη ζωή μας και τη ζωή των παιδιών μας για χάρη της πατρίδας, απευθύνεται ο Σωκράτης και μας υπενθυμίζει «Δικιά σας η πατρίδα, μα τίποτα δικό σας μέσα σ’ αφτήνε: χωράφια και παλάτια, καράβια και χρήμα, Θεοί κι εξουσία, σκέψη και θέληση – όλα ξένα!».

ΤΟ ΤΟΛΜΗΜΑ ΚΡΑΟΥΝΑΚΗ

Η καλλιτεχνική αξιοποίηση της βαρναλικής «Απολογίας» πρέπει να είναι βαθιά πολιτική πράξη. Είναι ένα έργο που περιμένει τη θεατρική του δικαίωση. Μεγάλοι θεατράνθρωποι σεβάστηκαν και φοβήθηκαν το κείμενο. Λίγοι το τόλμησαν. Τα επιχείρησαν στο παρελθόν ο Γιώργος Λαζάνης, μεγάλη μορφή του θεάτρου και ο Χρήστος Καλαβρούζος. Και οι δύο, εκτός από καλοί ηθοποιοί και γνήσια λαϊκοί άνθρωποι που μπορούσαν να ταυτιστούν και να αποδώσουν το κείμενο. Πρόσφατα και ο Γιάννης Μόρτζος.

Τούτο το καλοκαίρι ανεβαίνει σε διασκευή Σταμάτη Κραουνάκη στο Ίδρυμα Μιχάλη Κακογιάννη. Ο Σταμάτης Κραουνάκης με τις επιλογές του πρωτοπορεί, εκπλήσσει και συνήθως δικαιώνει. Μα τούτη του η επιλογή είναι κάτι διαφορετικό. Κάνει ένα βήμα να συναντήσει τον «αυτόδουλο πολίτη, που φτασμένος στα έσχατα της απελπισιάς παραδίνεται, για να σωθεί, στο έλεος του Θεού και στους νόμους των Κλεφτών”». Το βήμα αυτό προϋποθέτει και μια δέσμευση. Το έργο να μη χάσει τίποτα από τη σαφήνεια της κριτικής και του μηνύματος.

* Ο Ηρακλής Κακαβάνης είναι συγγραφέας –δημοσιογράφος

Πηγή: fractalart.gr